

מיעוט באיסורים לצורך הצלה בשבת

❖ **חוה דעתך, האם דברי המשנה ברורה מתאימים גם לדעת הסוברים 'שבת הותרה אצל פיקוח נפש'?**

לעומת זאת, בספר ישועות יעקב כתב:

ישועות יעקב אורח חיים סימן שכח ס"ק ב:

אלא ודאי כדברי הרב בית יוסף, דאף שאפשר לעשות על ידי שינוי או באופן שלא יעבור על איסור תורה אינו מחוייב לעשות כן, ויכול לעשות בעצמו בלי שום שינוי כלל, דהותרה שבת אצל פיקוח נפש.

אולם מדברי רוב הפוסקים נראה, שאף אם שבת הותרה אין לעשות בדרך איסור כשניתן להציל בלא חילול שבת כלל:

שו"ת יחווה דעת חלק ד סימן ל:

וראיתי להגאון רבי אריה ליב ברוידא... שדן בדבר חולה שיש בו סכנה שצו הרופאים לבשל לו רפואה, אלא שאמרו שיש פנאי לעשותה אחר צאת השבת, ולא יסתכן החולה יותר מחמת דחיית עשיית התרופה עד לאחר השבת, ודעתו נוטה שמותר לעשות התרופה בשבת והוא חולה שיש בו סכנה... ולפי עניות דעתי נראה שגם לדברי הרב המגיד כיון שהרופאים אומרים בודאות שאין שום חשש סכנה בדחיית עשיית התרופה עד לאחר צאת השבת, הרי לא ניתנה השבת להדחות בשבילו, ולא התיר הרב המגיד אלא כשכבר נדחת השבת בשביל החולה, לכן יש להתיר גם דברים שהם צורך החולה אף על פי שאין במניעתם סכנה.

❖ **חוה דעתך, לשיטת הגר"ע יוסף, האם כאשר ניתן להציל באיסור דרבנן, חובה להימנע מביצוע איסור תורה?**

ב. איסורי דרבנן לצורך הצלה

כתב השולחן ערוך:

שולחן ערוך אורח חיים סימן שכח סעיף יז:

חולה שנפל מחמת חליו למשכב ואין בו סכנה, [הגה: או שיש לו מיחוש שמצטער וחלה ממנו כל גופו שאז אף על פי שהולך כנפל למשכב דמי], אומרים לאינו יהודי לעשות לו רפואה אבל אין מחללין עליו את השבת באיסור דאורייתא, אפילו יש בו סכנת אבר. ולחלל עליו ישראל באיסור דרבנן בידים, יש מתירים אפילו אין בו סכנת אבר, ויש אומרים שאם יש בו סכנת אבר עושין ואם אין בו סכנת אבר אין עושין, ויש אומרים שאם אין בו סכנת אבר עושין בשינוי, ואם יש בו סכנת אבר עושין בלא שינוי, ויש אומרים אפילו יש בו סכנת אבר אין עושין לו דבר שהוא נסמך למלאכה דאורייתא, ודברים שאין בהם סמך למלאכה עושין אפילו אין בו סכנת אבר, **ודברי הסברא השלישית נראין.**

❖ **סכם את שלושת השיטות בשולחן ערוך, וחשוב מדוע הכריע השו"ע בדעה השלישית?**

לגבי היתר שבות בסכנת אבר, כתב הרמב"ן:

תורת האדם לרמב"ן שער המיחוש:

אבל חולי שיש בו סכנת אבר אחד אף על פי שאין הנשמה תלויה בו התירו בו כל שבות שבעולם.

למד מכך כתב הגרי"ש אלישיב:

קובץ תשובות הרב אלישיב חלק ב סימן כו:

הקדמה:

במערכת הצבאית אנו נתקלים לעיתים קרובות בהתלבטויות שונות בין הרצון לשמור שבת בדקדוק לבין הצורך המבצעי בעשיית מלאכות בשבת.

בגליון זה נדון באיזו מידה חובה לבצע פעולות האסור מהתורה בשינוי, במסגרת פעולות מבצעיות או הגנתיות, וכן האם במקום פיקוח נפש יש להשתדל להימנע מפעולות האסורות מדרבנן, כאשר הדבר איננו פוגע באופן מהותי בעצם ההצלה?

א. מיעוט באיסורי תורה

כתב השולחן ערוך בדין חילול שבת על חולה שיש בו סכנה:

שולחן ערוך אורח חיים סימן שכח סעיף יב:

כשמחללין שבת על חולה שיש בו סכנה, משתדלין שלא לעשות ע"י אינם יהודים וקטנים ונשים אלא ע"י ישראלים גדולים ובני דעת.

וכתב על כך הרמ"א שאם אפשר לעשות ע"י שינוי - עושה:

הגה על השולחן ערוך הנ"ל:

ויש אומרים דאם אפשר לעשות **בלא דיחוי ובלא איחור ע"י שינוי**, עושה ע"י שינוי, ואם אפשר לעשות ע"י אינו יהודי בלא איחור כלל, עושין ע"י אינו יהודי וכן נוהגים. אבל במקום דיש לחוש שיתעצל האינו יהודי, אין לעשות ע"י אינו יהודי.

והוסיף המשנה ברורה:

משנה ברורה שם ס"ק לה:

דכל כמה דנוכל לעשות בהיתר לא שבקי התירא ונעשה באיסור, ונראה דהוא הדין אם ע"י השינוי **מתאחר הדבר מעט** רק דאין החולי בהול נמי מתאחרים מעט כדי לעשות ע"י שינוי דאינו אלא איסור דרבנן.

עוד כתב השולחן ערוך:

שולחן ערוך אורח חיים סימן רעח סעיף א:

מותר לכבות הנר בשביל שישן החולה שיש בו סכנה.

וסייג זאת המשנה ברורה:

משנה ברורה שם ס"ק א:

מותר וכו' - עיין ברמב"ם בפירוש המשנה שכתב דדוקא **בשאי אפשר** להוציא החולה למקום אחר או להסתיר האור ממנו, ורצונו לומר ע"י כפיית כלי על גביו וכדלעיל בסוף הסימן ע"ש, או ע"י הוצאה לחדר אחר, דאם לא הכי בודאי **יותר טוב** לטלטל מוקצה מלעבור על איסור כביה ועיין בביאור הלכה.

ובביאור הלכה כתב שהחובה לצמצם באיסורי תורה היא מן התורה:

ביאור הלכה שם ד"ה מותר:

ונראה דלהרמב"ם אם אפשר לעשות עצה אחרת לבד דאיסורא איכא גם חיוב חטאת איכא... ומכל מקום יש לעיין לדינא, דאפשר דזה דוקא לדעתו דסבירא ליה מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה (והמכבה עובר על איסור תורה), אבל להפוסקים דפטרי אפשר דמותר לכתחלה בחולה שיש בו סכנה בכל גווני... ומכל מקום לדינא נראה להחמיר לכולי עלמא היכא דיש לו עצה אחרת להסתיר האור... **מפני שהיא קרובה מאד לאיסור תורה לא רצו להקל בה.**

❖ **לפי מסקנת הביאור הלכה, האם גם באיסורי תורה אחרים נשתדל למעט כשאפשר?**

'והגית בו' - דפי לימוד עצמי לחיילי צה"ל

שמירת שבת כהלכתה פרק לב אות מ:

כאשר צריך לטלפן לרופא כדי לקרוא לו, או לבקש ממנו הוראות טיפול, אם אפשרי הדבר, ירים את השפופרת ממקומה וכן ילחץ על לחיצת הטלפון בדרך שונה ממה שהוא רגיל לעשות בימות החול, כגון באחורי ידיו או בפרק ידו, ואם אי - אפשר, יעשו שני אנשים ביחד את הפעולות הדרושות. ואם הוא לבדו, יעשה בשתי ידיו.

ג. הצלה עתידית

בגמרא מובא, היתר מצומם ביותר לפיקוח נפש בשבת, המשווה בינו לבין צרכי רבים:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קנ עמוד א:

ואמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי יוחנן: **מפקחין פיקוח נפש** ופיקוח רבים בשבת, והולכין לבתי כנסיות **לפקח על עסקי רבים** בשבת. ואמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן: הולכין לטריטאות ולקרסאות ולבסילקאות לפקח על עסקי רבים בשבת.

רש"י פירש שמדובר על הצלה מסכנה:

רש"י שם:

פקוח נפש - בדבר שיש בו סכנה, פקוח דיקומבימונ"ט [פעולת שחרור, הצלה].

ופקוח דרבים - כגון לרשות.

והקשה התוספות רי"ד:

תוספות רי"ד שם:

אינו נראה לי, דלא מיירין אלא בדבור בעלמא, ובפיקוח נפש שיש בו סכנה אפילו מעשה וחילוק [צ"ל חילול] גמור מותר.

הגרי"ש אלישיב יישב את שיטת רש"י, שהיתר מצומם זה, לעסוק בענייני חול בשבת לצורך הצלה, עוסק במניעת סכנה עתידית:

הערות הרב אלישיב כתובות ה עמוד א:

מפקחין פיקוח נפש בשבת - היינו אף **שלא יבוא לכלל פיקוח"נ** דאם לא כן פשיטא.

❖ לפי באורו של הגרי"ש אלישיב, אלו איסורי דרבנן הותרו לצורך פיקוח נפש עתידית?

ד. הלכה למעשה

א. פעולות הנצרכות ישירות להצלה וכרוכות באיסורי תורה - כאשר חשש הסכנה רחוק יש לעשותם בשינוי כשאין בכך חשש סכנה או חשש לפגיעה בביצוע הפעולה הנדרשת. על כן התנעת הרכב לצורך נסיעה מבצעית תתבצע בשינוי.

ב. איסורי דרבנן שנעשים באופן ישיר לצורך ההצלה (כהפעלת אמר"ל) אין חובה לשנות בעשייתן, והמחמיר תע"ב כל שנעשה בלא עיכוב או טרחה, בייחוד בפעולות שנעשות למניעת סכנה עתידית או בחשש סכנה רחוק.

ג. פעולות הכרחיות, שאינן עצם מעשה ההצלה, אלא נלוות אליה, ככתיבת יומן מבצעים וכדומה, ראוי להקפיד לעשותם בשינוי אף באיסורי דרבנן, אך כאשר יש בכך טורח רב יש להקל.

ד. פעולות הכרחיות לתפקוד השוטף של הצבא, שאינן קשורות לגוף ההצלה, כרישום דו"חות שונים, חתימות על ציוד וכדומה, יש להתאמץ שלא לחלל שבת עבורם גם באיסורי דרבנן, ואם ניתן לדחותם לאחר שבת אסור לחלל שבת עבורם. כשלא ניתן לדחות את ביצוע המלאכה, יש להשתדל לבצע את הפעולות בשינוי.

במקום שיש סכנה וצרכים לעשות מלאכה דאורייתא אבל אפשר לעשותה בלא דיחוי ובלא איחור ע"י שינוי, עושים ע"י שינוי. ומלאכה כזו שאין בה אלא משום שבות לא צריך שינוי.

כך כתב גם האבני נזר, והרחיב בטעם הדבר:

אבני נזר אורח חיים סימן קיח אות ה:

נראה דכל שכן בדרבנן במקום שהתירו משום צערא, דודאי (שבת) הותרה לא דחויא. **דלמה לחכמים לגזור איסור ושיהיה נדחה**, טוב שלא יגזרו כלל במקום צערא ולא יצטרך לדחות איסור... ואינו דומה לאיסור תורה למאן דאמר דחויא. דאין לשאול למה תעשה התורה איסור וידחה, טוב שלא יהיה איסור באופן זה. דאין זו שאלה. שדברי תורה מוכרחים מחייבין המציאות... אבל **איסור דרבנן אפשר שלא יגזרו במקום זה ולא יהיה איסור כלל כמו קודם שגזרו. ובודאי הותרה. ועל כן אפילו אפשר לשנות אין צריך לעשות בשינוי.** ואף הרמב"ן מודה בזה.

❖ מדוע ביחס לאיסור תורה יש מקום רב יותר לומר שהם רק נדחים מפני פיקוח נפש, ואילו איסורי דרבנן הותרו לגמרי?

עם זאת, למעשה סייגו הפוסקים, שאין להתיר זאת אלא לצורך חשוב:

שמירת שבת כהלכתה פרק לב הערה רב:

אך גם בדרבנן אין לזלזל ולהרבות רק אם הצורך הוא חשוב, וכההיא דינוקא דאישתפיך חמימיה (שהתירו לרבות בשיעורים ולחמם לו מים אגב אימו).

ג. אופנים שצריך לצמצם גם באיסורי דרבנן

א. חשש סכנה רחוק

על אף האמור לעיל, בדברי הפוסקים מבואר, שלעיתים יש לצמצם גם באיסורי דרבנן הנעשים לצורך הצלה.

כתב הרמ"א:

הג"ה על שולחן ערוך אורח חיים סימן רסו סעיף ב:

ואם הוא צריך לצאת חוץ לתחום מפני שמתירא מן הלסטים או שאר סכנה, ואפילו הוא תוך התחום, יכול לישב על החמור ולרכוב.

וסייג המשנה ברורה, שיש לבחור באופן שכרוך בפחות איסורי דרבנן:

משנה ברורה סימן רסו ס"ק י':

אבל כשהבהמה מושכת בקרון אפילו אם הקרון גבוה יו"ד (טפחים) לכולי עלמא טוב יותר שילך ברגליו משישב בקרון, כי ע"י הישיבה עובר על איסור שימוש בבעלי חיים וגם על תחומין, מה שאין כן אם ילך ברגליו לא יעבור רק (אלא) על תחומין, ולבד כל אלה מצוי ע"י הישיבה בקרון לעבור על איסור מחמר, ובמקום סכנה הכל שרי.

❖ מדוע החמיר המשנה ברורה לצמצם באיסורי דרבנן באופן זה? ❖ מה כוונתו בסוף דבריו "ובמקום סכנה הכל שרי"?

ב. פעולה שאינה מעשה הצלה ישיר

על אף שדעת הגר"ע יוסף ששבת הותרה אצל פיקוח נפש, הצריך לשנות בביצוע מלאכה שאינה חלק ממעשה ההצלה:

חזון עובדיה שבת ג עמ' רגג:

רופא ירא שמים שעליו לכתוב מרשם תרופות, לחולה שיש בו סכנה, יכתוב בידו השמאלית, שהכותב ביד שמאל פטור... וכ"כ בספר נשמת אברהם (כרך ה עמ' כב) בשם הגרש"ז אורבך שכל דבר שאינו חלק מהטיפול הישיר לחולה שיש בו סכנה צריך לעשות בשינוי.

ובשש"כ הצריך לשנות באופן זה, אף כשעושה מלאכה האסורה מדרבנן:

הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com
להצטרפות לקבוצת ההלכה יומית לחיילים
בנוצאם וקבלת דפי 'והגית בו' (קבוצה שקטה), סרוק את הקוד:

'והגית בו' - דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל. יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית. מערכת: סא"ל הרב אודי שורץ רע"ן ההלכה, רס"ן הרב עז קאמח רמ"ד ההלכה, סרן הרב דודי גרינפלד מפקד בית המדרש, אע"צ הרב חנניה שפרן, כתיבה ועריכה: רב"ט ר' נועם שאול.